

влади та органи місцевого самоврядування. Також виключно за народом закріплено право визначати й змінювати конституційний лад України.

Першочергове значення у становленні України як демократичної держави має порядок формування державного апарату, зокрема порядок виборів до органів державної влади та інші засоби їх формування.

Ряд органів державної влади України формується окремо представницьким органом державної влади – парламентом України чи Президентом України або спільно, за взаємною участю(за поданням, згодою одного органу державної влади щодо іншого, на паритетних засадах тощо). Наприклад, Президент України призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора, судді Конституційного Суду України (18 суддів) призначаються Президентом, Верховною Радою та з'їздом суддів України на паритетних засадах (по шість суддів) [1].

Представницькими органами місцевого самоврядування є сільські, селищні та міські ради. Районні та обласні ради представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст.

Важливою ознакою демократичного державного режиму є також принципи діяльності державних органів та засади здійснення державної влади в цілому. Наприклад, гласність, відкритість роботи Верховної Ради України та інших органів державної влади, періодичність сесій і пленарних засідань парламенту, системність роботи інших органів державної влади тощо.

Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що за формою державного правління Україна є демократичною змішаною (парламентсько-президентською) республікою, за формою устрою – унітарною, а за формою державного режиму – демократичною державою [3, с. 19–21].

Список використаних джерел:

1. Конституція України / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К.: НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
3. Теорія держави та права: [навч. посіб. для підготов. до атест. здоб. вищої освіти] / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К.: НАВС, Освіта України, 2017. – 116 с.

Завідувач кафедри теорії держави та права НАВС
кандидат юридичних наук, доцент

Завальний Андрій Миколайович

ПРАВОВА УНІФІКАЦІЯ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Перш ніж розпочати аналіз такого явища, як правова уніфікація в судовій практиці Європейського суду з прав людини, на нашу думку, необхідно описати та зрозуміти термінологію наведену у назві доповіді адже вона становить основу, фундамент та є відображенням діалектики державно-правової дійсності та її проявів. При цьому поняттєво-категоріальний апарат теорії держави та права не може бути незмінним, раз і назавжди сконструйованим. Він не лише все більш глибоко відображає діалектику свого предмета, але і сам трансформується на цій основі: в нього включаються нові правові категорії, змінюється зміст понять, що раніше сформувалися, зникають поняття, котрі себе вичерпали.

І. Отже, значення терміну уніфікація в тлумачних словниках пояснюють, як зведення чого-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів [1, с. 636]. Під уніфікацією в праві – одним із видів уніфікації (від лат. *unus* [uni] – один та *facere* – робити) – розуміють процес приведення державою існуючого права до єдиних засад, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних

відносин [2, с. 796]. Л. А. Луць правову уніфікацію визначає як процес зближення правових систем шляхом уподібнення правового регулювання [3, с. 21]. Висловлюються й інші міркування стосовно правової уніфікації, так Ю. С. Безбородов визначає останню, як правотворчий процес, спрямований на створення єдиних чи однотипних правових норм не лише для усунення суперечностей та розбіжностей між національними правовими системами або між міжнародно-правовими нормами, але й з метою створення нових норм, які заповнять прогалини у врегулюванні спеціальних питань [11, с. 44–45]. Аналіз наведених правових конструкцій дозволяє зробити проміжні висновки, зокрема, що *метою* правової уніфікації є як усунення розбіжностей між національними правовими системами так і створення нових правових приписів задля забезпечення ефективного правового регулювання, *формою* правової уніфікації є детермінований практикою суспільного розвитку правотворчий процес результатом якого є введення у дію загальнообов'язкових однотипних правових норм (правил), а *способами* – уподібнення нормативно-правових приписів використовуючи методи формальної логіки (у тому числі диференціацію, конкретизацію, деталізацію) в результаті чого утворюються типові моделі правової кваліфікації чи/та інтерпретації права; *узагальнення*.

II. Щодо визначення змісту поняття судової практики то в правовій доктрині серед науковців консенсусу не існує, натомість висловлено наступні позиції, що судова практика – це діяльність судів та її результати [4, с. 8], або нормативно закріплена практична діяльність судів та вироблення ними у процесі цієї діяльності загальних положень у вигляді правил, принципів та визначень, що мають певний загальнообов'язковий характер [5, с. 156], або ж юридична діяльність судів, пов'язана з врегулюванням нетипових ситуацій правозастосування і закріплення об'єктивованого досвіду цієї діяльності у правоположеннях [6, с. 50], що судова практика – це сукупність об'єктивованих у судових актах різноманітних моделей кваліфікації чи/та інтерпретації права, що створюється уповноваженими на це суб'єктами судової системи [7]. Проте видається, що судова практика являє собою сукупність практичної діяльності суддів з відправлення правосуддя, осмисленого й накопиченого за її наслідками досвіду вирішення певних категорій судових справ, результатів аналізу та узагальнення цього досвіду [8, с. 877-878]. Основними функціями судової практики є правозастосовна, правоінтерпретаційна та правотворча. Хоча щодо останньої в українській доктрині також точаться жваві дискусії. Під судовою правотворчістю в умовах романо-германської системи розуміють діяльність суддів із: 1) прийняття судових рішень, в яких шляхом тлумачення правовим нормам надається нове значення (створення так званих «прецедентів тлумачення»); 2) фактичного скасування чинних нормативно-правових актів або їхніх частин шляхом визнання їх неконституційними або незаконними (так звана «негативна правотворчість») [8, с. 878].

У багатьох країнах романо-германської правової системи визнається доктрина «сталості юриспруденції», яка вимагає від судів дотримуватися усталеної судової практики як важливого чинника єдності судової системи загалом. Як зазначає професор конституційного права Фрайбурзького університету (Німеччина) Т. Вюртенбергер, у демократичній правовій державі судова гілка влади має легітимні повноваження добудувати писане право (якщо воно має прогалини) й при цьому прив'язуватися до соціальних, економічних або політичних змін, а також змін у панівних уявленнях відповідної спільноти щодо питань справедливості. Адже у правовій державі з чітким поділом влади судочинство має два завдання: з одного боку – забезпечити правильний пошук та виконання чинного права, а з іншого – добувати право за допомогою тлумачення й суддівського права (судової правотворчості) [8, с. 878-879].

Офіційно українське право не визнає ані судового прецеденту, ані судової правотворчості як свого джерела. Разом з тим, про їх наявність та необхідність винесення питання про визнання говорить доктрина. Законодавство ж визнає обов'язковим джерелом українського права лише рішення Європейського суду з прав людини (ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»). Втім, як також вказано в літературі, головним процесуальним ефектом постанови Європейського суду з прав людини є преюдиційність його тлумачень Конвенції 1950 р. [9, с. 294].

Наведений аналіз підштовхує до потреби виокремити ще один аспект судової правотворчості, а саме уніфікації судової практики. Але звичайно із урахуванням позиції Т. В. Росік, а саме, що судова практика судів загальної юрисдикції не має ні правотворчого характеру, ні загальнообов'язкового нормативного статусу та не є різновидом правотворчого процесу [10, с. 12].

III. Серед різновидів правової уніфікації виокремлюють нормативно-правову уніфікацію та уніфікацію судової практики. Так, Р. Давід та К. Жоффре-Спінозі вказували на необхідність створення однотипних норм у сфері міжнародного приватного права, які регулювали б уподібнені суспільні відносини, у зв'язку з чим важливими способами цього вважали і укладення міжнародних конвенцій, і створення судової практики з метою ідентичного розв'язання проблеми і в іншій країні як на підставі закону, так і судової практики [11, с. 13]. Окрім цього, вони зазначали, що надання відповідної однотипності судовій практиці є одним з методів забезпечення стабільності права [11, с. 103].

Втім, на думку В. Валанчуса, уніфікація судової практики не повинна перетворюватись на самоціль, адже її метою є захист прав людини, реалізація правових очікувань та додержання принципу рівності перед законом і судом; забезпечення ефективності правового регулювання, а не сама по собі уніфікованість судових рішень. Він вважає, що уніфікована судова практика має бути засобом досягнення цієї мети, а не самою метою [12, с. 30]. Варто також пам'ятати, що уніфікована судова практика не гарантує справедливого, правомірного рішення, та й не повинна бути самостійною цінністю, ідеалом [13, с. 10].

Намагання уніфікації судової практики в європейському правовому просторі простежуються і сьогодні, зокрема в Раді Європи, де готується висновок Консультативної ради європейських суддів № 20 (2017) щодо ролі судів у забезпеченні уніфікації застосування права. У ході його підготовки в опитуванні взяли участь експерти 30 європейських країн, які подали звіти про стан правової уніфікації в їхніх системах, зокрема і в Україні. Так, у звіті від України зазначено, що в цілому судова практика не є одноманітною та єдиною, проте однотипне тлумачення і застосування законів всіма органами держави може сприяти правовій єдності, як елементу принципу рівності перед законом і судом, в іншому випадку можна спровокувати необмежений розсуд та порушення принципу рівності [7].

Еталоном для континентального типу правових систем є використання рішень Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, що є своєрідним як зразком так і засобом уніфікації судової практики в континентальному праві. Систему типових рішень хоча і формує Суд, проте він не зв'язаний ними. Водночас він покладається на судову практику і завжди посиляється на свої рішення. Як зазначено в юридичній літературі, Суд зобов'язав держави поважати його рішення, брати їх за основу в аргументації своїх позицій у власних справах [14, с. 137].

Щодо розуміння природи рішень Європейського суду з прав людини, то в юридичній літературі немає одностайного підходу. Ряд авторів вважають, що практика Суду є джерелом тлумачення та конкретизації юридичних норм [15, с. 112], інші – що це щось середнє між прецедентним правом у традиційному його розумінні та континентальною судовою практикою як усталеною, однотипною, послідовною позицією судів з тих чи інших питань правозастосування в межах Конвенції [16, с. 105], або ж, що це критерії, вироблені практикою Суду для розгляду певних категорій справ [15, с. 107]. Існує також думка, що Суд створює провідні принципи судової практики [17, с. 13]. Як вважає, зокрема, В. О. Туманов, можна констатувати, що Суд формує принципи, які є практико-прикладним інструментарієм правозастосовної діяльності [16, с. 107], а відтак правотлумачні та правозастосовні прецеденти, і створює своєрідну систему типових моделей кваліфікації та інтерпретації права [7].

Об'єктивуються результати правотворчої, правозастосовної і правотлумачної уніфікації судової практики в судових рішеннях та інших судових актах.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови: у чотирьох томах. Київ: Аконіт, 1998. Т. 4. 899 с.
2. Теплюк М.О., Ющик О.І. Уніфікація в праві. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т./редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; НАПрН України ; ІДП імені В. М. Корецького НАН України ; НЮУ імені Ярослава Мудрого. 2017. Т.3 С. 796 – 798.
3. Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. Історико-правовий часопис. 2016. № 2. С. 20–26.
4. Скаун О. Ф. Общее сравнительное правоведение: основные типы (семьи) правовых систем мира: учеб. для студ. вуз. Киев: Ін Юре, 2008. 464 с.
5. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Київ, 2006. 20 с.
6. Рабінович П. М., Соловйов О. В. Застосування Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду в Україні: монографія. Київ, 2014. 208 с.
7. Головатий В. Я. Уніфікація судової практики: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2017. 201 с.
8. Смородинський В.С. Юридична практика. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т./редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; НАПрН України ; ІДП імені В. М. Корецького НАН України ; НЮУ імені Ярослава Мудрого. 2017. Т.3 С. 872 – 880.
9. Султанов А. Р. Европейские правовые стандарты, уроки истории и правоприменительная практика. Москва: Статут, 2012. 335 с.
10. Росік Т. В. Роль судової практики в сучасній правотворчості: теоретико-прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 238 с.
11. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности / пер. с фр. В. А. Туманова. Москва: Междунар. отношения, 1996. 406 с.
12. Валанчус В. Навіщо потрібна уніфікована судова практика? Забезпечення єдності судової практики – основне завдання вищих судових органів держави: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2012 р. Київ: АДЕФ, 2012. С. 22–32.
13. Азаров Д. С. Патологічна єдність судової практики визначення ступеня тяжкості вчиненого злочину (на тлі українських реалій). Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні: матер. Міжнар. симпозіуму, 24–25 жовт. 2014 р. К., 2014. С. 8–11.
14. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2002. 608 с.
15. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч. -практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.
16. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека: очерк организации и деятельности. Москва: НОРМА, 2001. 304 с.
17. Де Сальвиа М. Прецеденты ЕСПЧ. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2004. 1072 с.

Курсант 3-го курсу ННІ №2 НАВС

Закусіло Юлія Олегівна

ВЛАДА В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Проблеми демократії та її ролі в суспільно-політичному житті є одними з центральних в політичній науці. Початок формування основ демократії співпадає з часом появи перших держав. Слід зазначити, що кожному історичному типу держави відповідала своя форма демократії.

При вивченні теорії прав людини неминуче її перетинання з багатьма дисциплінами: історією і теорією держави і права, усіма галузевими і процесуальними юридичними науками.

Таким чином, спираючись на міжнародне гуманітарне право, можна відзначити, що: